

קטן כי זהו חסד של אמת מופנה מכל הצדדים. ונפשו בטוב תלין לחלות בעדכם תמיד לפני אבינו שבשמים בישבה העליונה כי אלו דברים שאין להם שיעור ות"ת כנגד כולם האמת כי זו עולה על כולנה להזכיר ולחלות לכם על המהירות כי אם ירצה האל בקיץ הזה ארצה שתשלם המלאכה כי נדיבותכם עם זה תהיה על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום ועלי. ותריצו גולת הזהב ליד כמוהר"ר שלמה חי סאראואל נר"ו¹² פה העירה המופקד ממני על דבר זה כי באמונה הוא עושה.

ואני היולי בלי צורה, חומר בלתי הכנה, חרס הנשבר, כלי רעוע, אהיה משועבד כל ימי לעבודתכם כי אין לך אדם שלא שעה לעזר חברו. מי יתן ותבוא שאלתכם עם כוחותי החלושים כי נתונים המה לכם כאשר תמיד אהבה עזה אהבתכם לשמע און אשר שמעתי היותכם יראי אלהים ופועלי צדק אוהבי התורה ולומדיה, ובתוכם ראשים נדיבים גבירים צדיקים נבונים וחסידיים, רנן ירננו לרוץ למצוה כן ירבו וכן יפרוצו. וכארזים בלבנון ישגו וידגו לרוב בקרב הארץ.

ובהקריבי לפני ה' בתפלותי ערב ובקר ובקביעות למודי בכל כחי, אתחנן לפני מלכי צדק מלך עולם, תמיד יצילכם¹²³⁴⁵⁶⁷, שאנן יושיבכם, תשבו לבטח בארצכם, ישלח ברכה בכל משלח ידכם והדינר אשר יצא מכם יוסף ה' עליכם אלף פעמים באמתחותיכם, ראו יראה בעוני סבלותיכם, יברך אתכם ויגן בעדכם יתן הרוחה אליכם, עליכם ועל בניכם, ימלא משאלותיכם, ירויח הכל כתאותכם וכתאות נפש שוקקה המעתין עליכם משתחוה להדום רגליכם עבד נרצע למעכ"ת.

כותב וחותם הצעיר יצחק מן הלויים בכמהר"ר יעקב זצ"ל וינציאה. איש כמתנת ידו כברכת ה' וגו' למב"י התי"ט.

12 רבי שלמה ברבי נחמיה סראואל, מחכמי הישיבה ומרבני וינציאה. רבי שלמה כיהן כגזבר ארץ ישראל באיטליה, אליו התקבצו נדבת ידם של בני איטליה עבור אנשי ארץ ישראל, והוא היה מעבירם אל גבאי ערי הקודש. וכנראה לזה רומז ר"י בדבריו אשר 'באמונה הוא עושה'. ר"ש נפטר בד' אדר תנ"ב.

הרב נפתלי הירץ פלינטנשטיין

מכון שפתי צדיקים – ירושלים

בענין מכתבי הגניזה

הערות לישורון כג

(א) לעמ' תק"ה, אות ט. - יש הרבה פרטים שנדפסו בספרים שונים אודות פרשת מעצרו ומאסרו של הרה"ק מרוזין, החל מאלול תקצ"ו שנלקח לחקירות בדינוביץ ואח"כ בקמניץ ואח"כ נאסר לקיוב באייר תקצ"ח ושוחרר בשושן פורים קטן ת"ר.

(ב) שם אות יא. - נשמטה מידעתכם הסכמת הרה"ק מרוזין לספר זקנו הרה"ק ר' אברהם המלאך – חסד לאברהם – שניתנה שבועות אחרים לפני פטירתו, ובה הוא כותב: כתבי קודש עה"ת מאבי זקני המלאך זללה"ה אשר היו לי למורשה, ואחרי אשר נואשתי מהם כי נכחדו מני בעת משפחות גוים קראו עלי שטנה וכו'.

(ג) וגם מו"ל הספר הרה"ח ר' חיים הלוי מברדיטשוב כותב בסיום הספר - ואחרי כי נגנבו מאתו בעת המבוכה הארורה. יגעתי ומצאתי בצלמם בדמותם אצל הרב הקדוש איש א' מוהר"ר אהרן מטשארנאביל...

(ד) ולפי ההצעה שהמכתבים הועתקו והוחלפו ע"י מתן שוחד עם המכתבים המקוריים שהוחזרו להרה"ק מרוזין, כתב היד המקורי לא הוחזר לידיו.

(ה) אגב, יש להעיר שכמעט לא ידוע בין משפחות צאצאי הרה"ק מרוזין על אודות כתבי יד ואגרות ואפי' ספרים נדפסים שהיו בספרייתו של הרה"ק מרוזין, למעט פריטים בודדים, משא"כ מבניו הק' יש הרבה ספרים וכת"י, פריט הירושה המיוחסים אליו הם בעיקר חפצים ותשמישי קדושה וכדו'.

(ו) בנדון יחס אדמור"י בית רוזין למכתבי הגניזה (עמ' תק"כ הע' 41 ועוד מקומות) - כבר ציינתם בעמ' תק"ו סעיף טו והע' 17 ובעוד מקומות, אבל באופן כללי יש לציין כי אדמור"י בית רוזין לא היו 'חוקרים' ולא 'מדענים' וכו', רק נתאר לעצמנו, שהנה מגיעות ידיעות שנמצא אוסף המכתבים וכת"י שהיו שייכים לזקנם הס"ק מרוזין, ההגיון מורה לתבוע את האוצר, ולכה"פ לתבוע זכות קדימה לרכשם. אולם תביעה זו אינה הוכחה שהם בדקו את אמיתותם של המכתבים, ולא נמצאה שום התייחסות מהאדמור"ים בנושא זה. (מלבד מה שציינתם שם בהע' 17).

ומ"ש בעמ' תק"ח הע' 19 שנערכה הגרלה על אחד מהמכתבים הללו, לא ידוע לנו על מאורע כזה כאן בארץ ישראל, אלא בחצה"ק של האדמור"ר מבאיאן בטשערנוביץ בשנת תרפ"ו (ראה בס' 'משכנות הרועים' באיאן להר"ר דוב בער רבינוביץ עמ' שנ"ד - שנ"ה בצירוף צילום המכתב).

(ז) עוד יש להעיר על מש"כ שם שאצל חסידי בית רוזין מציינים את יום כ"ו תמוז ליום שבו נצח רבינו הבעש"ט בויכוחו את כת הפרנקיסטים. והמקור היחיד לזה הוא א' מאגרות

הגניזה. - וטעות בידכם, כי המקור לזה הוא קדום יותר, ושמעתי מאדמו"ר מקאפיטשניץ שליט"א שעוד אצל אדה"ז מסדיגורא כבר צוין יום זה (אך לא באופן שכתבתם). ואדרבא ה"זיפן" שידע מזה, זיף מסמך על זה, כדרכו בעוד אגרות.

(ח) לעמ' תק"י, אות טז, ועמ' תקכ"א. בספר דורש טוב להאדמו"ר ר' נחום מרדכי מטשורטקוב במהדורה הראשונה דשנת תשכ"ד, הודפסו ג' מכתבים מ"הגניזה" שהיו ברשות האדמו"ר מטשורטקוב עם הצילום שלהם, ראה שם בעמ' קל-קלה. שאר המכתבים – כנראה – הם לא מהגניזה. כמו כן גם ציינו בהערותנו הקודמת מס' משכנות הרועים.

(ט) לעמ' תקמ"ט – חק"נ, ועמ' תק"י הע' יט. אודות מ"ש הרה"ק מרוזין ע"ג האגרת שקבל המכתב מהרבנית אדל בת רבינו הק' הבעש"ט. שמעתי מאדמו"ר מקאפיטשניץ שליט"א ששמע מהגה"ח ר' משה ביק זצ"ל אב"ד מעזיבז ואח"כ בניו יורק שהיא נפטרה במגיפה בשנת תק"מ בהרים הסמוכים למעזיבז, ונקברה בכפר סאראקא, וכך גם מובא בספר עיר מבצר תולדות העיר מעזיבז שיצא לאור לאחרונה. אך ידוע על נכדתה הרבנית אדל בת הרה"ק ר' ברוך ממעזיבז, שביקרה אצל הס"ק מרוזין בזקנותה (ויש בזה כו"כ סיפורים), וכפי שמקובל במשפחה נולדה בשנות תקמ"ה-ח.

(י) לעמ' חקמ"ח – הוספה למכתבים שזיזופס מוכח מתוכם. בספר "אגרות האוהב ישראל" שיצא לאור ע"י מכון שפתי צדיקים – ירושלים תש"ס – אגרת פה – עמ' קע"ד – הוכחנו מתוכה שהאגרת מזויפת, והיא האגרת שנדפסה ב"התמים" ח"ח אותיות רצה, רצז. כמו"כ בקובץ שפתי צדיקים א' – תשמ"ט, במאמרנו על הרה"ק רבי יצחק מדרוהביטש (עמ' סג) הוכחנו שמכתבי הרה"ק הנ"ל שמקורם ב"גניזה" אינם אמיתיים.

(יא) לעמ' תק"מ. הגה"ח ר' ישעיה שו"ב מאדעס היה עוד אצל הס"ק מרוזין, ובסוף ימיו עזב את מלאכת השו"ב והשתקע בסאדיגורא, וחסה בצל הרה"ק ה"אור ישראל" מסאדיגורא, והיה ראש החסידים, ואח"כ כשהקים האדמו"ר ה"אביר יעקב" מסדיגורא את הישיבה בסדיגורא בשנת תרס"ח לערך, מינה את ר' ישעי' לראש הישיבה, והי' גאון אדיר ומקור גדול לאמ"ק גדולי החסידות, בהרבה ספרים וגם בכתבי ר' יאשע פראגער מצוטטים הרבה ספורים ודבורים שנשמעו ממנו, ונפטר בעצם שנות מלחמת העולם הראשונה זקן מופלג ומנו"כ בסאדיגורא.

(יב) לעמ' תק"כ בסוף הע' 41. נזכר הגביר ר' יוסף בורנשטיין, נפלה כאן טעות וצ"ל ר' יוסף הורנשטיין (כמ"ש במקו"א במאמר) – ממשפחת הגבירים החסידים לבית באיאן שאז עדיין היו בתוקפם, אך זמן מה אחרי זה כשעלו הקומוניסטים לשלטון נשארו כולם בעירום ובחוסר כל, והוא ברח לוינה ואח"כ בתל אביב.

ובשולי האגרת לא אמנע מלציין את גודל האבדה בפטירת האי גברא רבה הרב הגאון הגדול צנא מלא ספרא איש האשכולות סברתו זכה ונקיה בישרות מוה"ר דוד צבי הילמן זצ"ל, מידידי המכון זה עשרות בשנים, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

הרב שלמה זלמן הבלין

ירושלים

תגובה והוספה

תודה רבה וייש"כ להרב נפתלי הירץ פלינטנשטיין שי"נ בן כ"ק מרן אדמו"ר מקאפיטשניץ שליט"א, שטרח, עיין והעיר על מאמרנו, ולהלן הערות אחדות

לאות א – מי הם הספרים השונים הללו, ומהי נאמנותם? והאם 'שוחרר', או שהצליחו להבריחו? ומדוע בקשו שלטונות רוסיה מאוסטריה את הסגרתו? לכאורה בלוח מספר על מסמכים רשמיים של ממשלת אוסטריה.

לאות ב – שמעתי וראיתי מקור זה, אמנם לא ברור ממנו במה מדובר, וכיצד "נכחדו ממנו", ב"עת", "משפחות גוים קראו עלי שטנה".

לאות ג – אף בזה לא ברור מי גנבו, האם מבני ברית או ממי שאינם בני ברית ומהי "המבוכה הארורה".

לאות ד – בזה דן המאמר.

לאות ה – זו איפוא ראייה נוספת בשלילת סיפור ההחרמה, ומחזקת את הטענות במאמר.

לאות ו – אכן לזה נתכוונתי, ולא עלה בידי להשיג ספר זה בזמן.

לאות ז – חבל שאין פרטים, היינו אימתי החלו לציין, ועל סמך מה, וכיצד ציינו. במחקר מקובל עצם קיום הויכוח עם הפרנקיסטים, וכו', כי יש תעודות על כך, אם כי אין ראיות על 'נצחון' בויכוח (אלא על מופת ועונש מקמי שמיא, שפגעה יד ה' באותו בישוף מקאמניץ) ובוודאי לא כזה שגרם לחגיגות, ובמיוחד מערערים במחקר על נוכחותו של הבעש"ט בויכוח שאין על כך ראיה ברורה (פרט לאזכור ^{אוצר החכמה} אצל הריעב"ץ), והאריך בזה פרופ' בלבן, בספרו על הפרנקיסטים ולאחרונה פרופ' רוסמן בספרו על הבעש"ט – אם כי הגוים בחששות ובהטלת ספיקות בכל פרט אפשרי בטענות הבל).

לאות ט – חשבון זמנים זה, מחזק כמובן את טענת הגרדצ"ה

לאות יא – הגרדצ"ה זצ"ל סיפר לי על אחד מצאצאיו שלמד בישיבת חברון, ולא זכר בדיוק שמו ופרטיו (אולי היה שמו שפירא), ואף הציע לי לפנות לכ"ק האדמו"ר מקאפשיניץ שליט"א לברר עליו.

לאות יב – טעות הדפוס

במאמרי בישורון כרך כג בענין המכתבים המזויפים שיוחסו לבעש"ט ותלמידיו, בהע' 34, הערתי ברמיזה על סיפור שפורסם, בעניין דעתם של האדמו"ר בעל האמרי אמת מגור ובנו האדמו"ר בעל הבית ישראל. תוכן העניין היה, שהגרדצ"ה פרסם מאמר בדגלנו, בה הביא מה שאמר לו כ"ק האדמו"ר בעל הבית ישראל מגור שדעת אביו הייתה כי כל המכתבים הללו הם מזויפים. כמו שנתברר במאמר, דעתו של בעל האמרי אמת נתמכת בעדויות רבות, ובשני מכתבים שלו (שאחד מהם פורסם מצילום כ"ק), וכך מקובל בקרב חסידי גור.

לפי הסיפור שהופץ, קרא האדמו"ר הב"י להגר"ש שניאורסון זצ"ל ראש ישיבת טשעביץ, ובקשו למסור דברים בשמו לאדמו"ר הרמ"ש, והגר"ש"ש שלח את ר' חנוך גליצנשטיין

לאדמו"ר הב"י¹. כשר' חנוך גליצנשטיין בא לב"י, בקשו האדמו"ר לכתוב לאדמו"ר הרמ"ש שהדברים שנאמרו בשמו אינם נכונים, ואדרבה הוא שמע מאביו שהמכתבים הם קודש קדשים [!]. הדברים הועלו על הכתב ונשלחו לרמ"ש. במענה לזה קבלו מכתב מהרמ"ש.

והנה הדברים כה מנוגדים להגיון שא"א להאמין בהם. הלוא מכתבי האדמו"ר בעל האמרי אמת פורסמו ע"י הרב צבי אברמוביץ רב בת"א ובחצור מחשובי חסידי גור, בחיי בעל הב"י. ובקרב חסידי גור מהלכים כמה וכמה סיפורים על דעתו זו של בעל האמרי אמת. ועוד מדוע הוסתרו הדברים עד עתה, במשך כשישים שנה. כפי שנתברר במאמר בכרך כג, הגיב הרמ"ש במשך הזמן כמה פעמים בעניין ואין שום התייחסות לסיפור זה. ומדוע המופקדים על מכתבי הרמ"ש אינם יודעים דבר על כך.

כמו שציינתי במאמר הקודם, ישנה גרסה שונה של סיפור זה, ששמעתי מאנשים נכבדים, והוא, שבאה משלחת של חב"ד אל האדמו"ר הב"י לבקשו שיכחיש את מה שפרסם הגרדצ"ה בשמו. אבל האדמו"ר השיבם בכעס: "כלום רצונכם שאומר שאבא זצ"ל טעה?! ... ניש לציין כי משלחות כאלו הלכו גם אל הגרא"ח נאה והגרש"י זווין, לבקשם שינזפו בגרדצ"ה, וכן אל הגר"ל גרוסמן בת"א שיתכחש למה שמסר לגרדצ"ה על היכרותו עם הזייפן במקומו בחו"ל, וכמובן לא פעלו כלום].

והנה טרחתי לברר הדברים אצל ראש ישיבת טשעבין הגאון רי"מ שניאורסון שליט"א, בנו של הגרב"ש שניאורסון זצ"ל. הוא אמר לי כי לא ידוע לו דבר על סיפור זה עם אביו, אדרבה הוא מכיר את הגרסה ההפוכה שהזכרתי לעיל. גם אמר ששמע מאביו בבירור שדעתו היא שכל הכתבים מ'הגניזה החרסונית' מזויפים, ולא עוד אלא שלדעת אביו זצ"ל אין אפילו צורך להכחישם או להביא ראיות על זיופם שהוא כה פשוט וברור.

עוד סיפר לי הגרימ"ש הנ"ל, כי הגאון ר' נתן לובארט ע"ה, נסע לארץ בספינה יחד עם האדמו"ר בעל האמרי אמת. באחד הימים החזיק ר' נתן בידו חוברת 'התמים' שהופיעה אז, והאדמו"ר שאלו במה אתה מעיין? השיבו, יש כאן מכתבים מהבעש"ט. חייך האדמו"ר ואמר, אהה, אלו מהגניזה החרסונית, דע לך שכולם מזויפים.

כמו כן שמעתי מאדם גדול, בן משפחתו של החסיד הידוע ר' זלמן גור אריה שהיה מקורב מאוד לבית אדמו"ר חב"ד, שהנ"ל סיפר לו כי הוא היה מאלו שטיפלו במכתבים אלו לשם פרסומם ב'התמים', והיה ברור מאוד שאפילו אחד מהם אינו מקורי ואמיתי.

לגבי הדיון במאמר שבכרך כג בסופו, על דעתו של הר"ח ליברמן ע"ה, בענין אמיתות מכתבי הגניזה, אשלים מדברי משתתף נוסף באותה פגישה לילית שסופר עליה במאמר בכרך כג עמ' תקסז, ה"ה הרמ"ל וייזר מלונדון (כפי שמסרם לי אחד מבכירי הספריה הלאומית בירושלים ששמע מפיו), שעל השאלה על הגניזה החרסונית השיב רח"ל באופן חד משמעי שאין מקום להאמין במכתבים אלו.

1 יש שהוסיפו שהגרש"ש היה נוכח אצל הב"י, אך אח"כ הודו שפרט זה ודאי בדוי. כמו כן יש מוסיפים שגם ר' יהושע אלבוים ז"ל היה בפגישה. אבל חתניו הגר"א פרנקל והר"י ויסנשטרו אינם יודעים מאומה מזה.

הרב ישעיהו הלוי

מודיעין עילית

בענין דעת הגר"א בכתבי האריז"ל

תגובה למאמרו של הר"ר דוד קמנצקי (ישורון כג)

ארבעה ענינים נדונו במאמר הנזכר. א. הערכתו של הגר"א לדברי האר"י. ב. עד כמה אפשר לסמוך על כתבי האר"י שבאמת יצאו מתח"י הרח"ו. ג. האם נחלקו הגר"א והאר"י. ד. דעת הגר"א בענין הכוונות.

על הערכתו של הגר"א לדברי האר"י לא ראיתי להוסיף. סגי לן בדברים שצוטטו משמו של ר' חיים מוולאזין שאמת ברורה הם ואין לנטות ימין ושמאל. אמנם על כל שאר דבריו ראיתי לדון, שכפי הנלע"ד נטו במקצת מאדני האמת.

ראשית, במה שהעתיק (ע' תר) מדברי ר"ח וולאזין בהקדמתו לספד"צ על השיבושים שנפלו בכתבי האר"י והסיק דדעת הגר"א שאין לסמוך על כתבי האר"י, לא דק, ולהכי לא אשכח שר"ח וולאזין מילי מילי קתני. לצורך הענין ראיתי להעתיק דברי רח"ו שוב. וז"ל:

גם על כתבי הקדש שלו התבונן רבינו הרבה שיהיו עולים במקורי הדברים בזהר הקדוש ותיקונים והוציאם מאופל שיבושי העתקות. וגם ההוספות אשר רבו בהם מתלמידים האחרים שלא יצאו מתחת ידי רח"ו ז"ל שלא עמדו בסוד קדוש ה' על אמיתות עמקות כוונתו במקורי הדברים ורח"ו ז"ל לבד שהיה מבין עמקות פנימיות הדברים איה מקום כבודם במקורם כאשר העיד האריז"ל בעצמו, ואמר לי אשר גם מחמת ההוספות שנתוספו על כתבי האריז"ל שאינם מרח"ו ז"ל אין לסמוך עליהם לענין דינא, אמנם גדלה ערכם הק' של כתבי הק' הנ"ל להתייגע עליהם הרבה שיהיו עולים במקורם.

נראה שנעלם מעיני כותב המאמר כי כתבי האר"י, הן ע"ח ופע"ח אוצרות חיים ואדם ישר והן השמנה שערים, נכתבו כולם על ידי הרח"ו לבד. לא נחלקו אלא שאת הע"ח ופע"ח סידר הר"מ פפירש ואת אוצרות חיים ואדם ישר סידר הר"י צמח, ואילו את השמונה שערים סידר ר' שמואל ויטאל בשוני מועט מסידור רח"ו עצמו. בשניהם מצויין בפירוש לפני כל מאמר שהועתק או הובא (ע"י רח"ו) משאר תלמידי האר"י, שאינו מרח"ו עצמו.

כותב המאמר הנכבד הסיק מתוך דברי רח"ו שהתלמידים האחרים זולת הרח"ו שיבשו את הכתבים אשר על כן לא ניתן לסמוך על כולם. אמנם כד דייקת שפיר, לאחר ההקדמה הנ"ל, תראה בבירור שאין כוונת רח"ו במה שקרא 'שיבושים' אלא לשיבושי העתקה המצויים בכל הספרים כולם, שאותם טרח הגר"א לתקן. ועל דברי שאר תלמידי האר"י זולת הרח"ו כותב רח"ו, שאע"פ שאינם ברי סמכא עד שא' הטעמים שאמר הגר"א למה אין לסמוך על הכתבים לענין דינא¹ היה מפני שאין לסמוך על דברי התלמידים האחרים

1 בעיקר הטעם מדוע אין לסמוך על כתבי האר"י לענין דינא נדון בעז"ה להלן.

שזולת הרח"ו המובאים בכהאר"י, מכל מקום גדלה יקרת כתבי שאר תלמידי האר"י בעיני הגר"א להתייגע אף עליהם הרבה.

אין בנמצא תחת ידי כ"י של הנוב"י אשר ממנו העתיק הכותב את המעשה בגניבת הניירות, אך מקורם ידוע במכתבו של ר' שלומיל מדרעזניץ (נד' בס' שבחי האר"י). מכל מקום, מעשה זה אינו נוגע לספרים המוזכרים אלא לספרים אחרים וידועים לחכמים וכגון ספר הדרושים. ועם שרמ"פ שסידר הע"ח מעתיק לפעמים מאלו הכתבים, אינו מעתיקם אלא כתוספת והשלמה, ובציון שהוא מהדורא קמא. אך עיקר הכתבים שציין עליהם שהם מהדור"ב כולם ללא יוצא מן הכלל העתיקם רמ"פ מכ"י רח"ו בעצמו. כמבואר בהקדמת רמ"פ לע"ח, עי"ש.

מטעם זה כתב הרחיד"א בשם הגדולים (הועתקו דבריו במאמר הנזכר ע' תרב) שלא ללמוד כי אם בשמנה שערים וס' דרך עץ חיים (הוא הס' הנודע בשם עץ חיים, וממנו יש ללמוד דעת הרחיד"א על ס' פרי עץ חיים, שממקור א' יצאו שניהם) ומבוא שערים ואו"ח. שכל אלו סולת נקיה ואין בהם אלא שיבושי המעתיקים כפי שיש בכל העתקה ותו לא מיד. וכן נהגו גדולי המקובלים מקדמת דנא והגר"א ותלמידיו בתוכם, מאז שנפוצו הספרים הנזכרים בדברי הרחיד"א, שלא לשים עיקר עיונם אלא בהם, ולא חשו למיד.

דברים אלו ברורים ליוצא ובא בכתבי הגר"א ותלמידיו. גם הגר"א בס' מגן וצינה לא נתכוון שהכתבים שיש בידינו הם מן המעשה הנזכר, ואך רצה לומר שלא תעלה על דעתך שהיה הרח"ו מוסר כתביו להעתקה ברבים. והראיה, שלא נעתקו אלא בגניבה. ומכאן יש ללמוד בהיקש כמה יש להזהר בהדפסת ספרי קבלה בכלל. עי"ש. אך שהכתבים שבידינו מקורם ברוך ומימיהם נאמנו נודע ומפורסם מהקדמת רמ"פ עצמו, כ"ש בשמונה שערים שאינם אלא מהר"ש ויטאל. גם הרש"ז לא נסתמך בכתבי האר"י אלא על הספרים הנזכרים כאשר יבחין כל מעיין בספריו, אשר על כן, אם אפשר לסמוך על המכתב המובא בשם רש"ז, שהיה בא הרש"ז בטענה על הגר"א על שהיה סבור שנפלו שיבושים רבים בכתבים, ודאי כוונתו על הספרים המוסמכים. שהרש"ז עצמו סבר, כפי האמת וכפי שסבר באמת גם הגר"א, שאין להטיל בהם דופי.

גם כל המחלוקות לכאן שישנם בין האר"י לגר"א אשר מנה בעל הלשם במכתבו. אינם אלא מכתבי האר"י המוסמכים לבדם. ועל כן גם נידון זה אינו ענין לשיבושים שנפלו בכתבי האר"י אלא לנידון שלהלן.

שנית, כותב המאמר הניח בפשיטות שאם דברי האר"י להלכה מפי אליהו נאמרו ודאי שאסור לחלוק עליו. מתו"כ הסיק, 'שלפי דעת אלו שמותר לחלוק על דברי האריז"ל או שהגר"א חלק עליו בדברים מסוימים, היינו משום שיש להסתפק אם כל דבריו הם דברי אליהו. אבל לאלו שסוברים שאסור לחלוק עליו, היינו משום שסוברים שכל דברי האריז"ל הם מאליהו או על פי הסכמתו (ע' תרט). ובמח"כ אין אלו דברים הגונים אלא מעורבים. על כן ראיתי לפרשם. כתב הרמב"ם פ"ט מהל' יסודי התורה ז"ל:

דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצווה עומדת לעולם ולעולמי עולמים וכו' וכה"א חוקת עולם לדורותיכם ונאמר לא בשמים היא הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכו' א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים להם וגו' לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה. וכן אם ציוונו בדברי הרשות כגון לכו למקום פלוני וכו' מצווה לשמוע לו והעובר על דבריו חייב

מיתה בידי שמים שנאמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו.

הרי קמן שהמצווה אשר נאמרה בנביא 'אליו תשמעון' לא על פסקי הלכה היא באה, אדרבה, 'אם עקר דברים שלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני תורה' שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני ה"ז נביא שקר ויחנק אע"פ שעשה אות' (שם הלכה ד'). אין הציור¹ לשמוע אל הנביא אלא בציוויים שיצוה בדבר הרשות או לשנות מד"ת כהוראת שעה ותו לא מיד. אך לגבי פסק הלכה ופירושי התורה לא ניתן לו כח יתר משאר החכמים כלל, ולשון רמב"ם בהקדמת פירוש המשנה 'שהנבואה אינה מועילה בפירושי התורה ובהוצאת ענפי המצוות ב"ג מידות, אבל מה שיעשה יהושע ופנחס בענין העיון והסברא הוא שיעשה רבינא ורב אשי'.

יותר מכך מבואר בגמ' יבמות קב א. דא"י שם אמר רבה אמר ר"כ אמר רב אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל. והיינו דאפילו בדבר שאין בו ראיה להיתר מן התורה סמכין אמנהגא טפי מאליהו.

לא ידעתי מי הם ה'יש מתרצים' שהביא כותב המאמר (ע' תרח) שיישבו הקושיא מפני מה אנו מחויבים לנהוג כהאר"י אע"פ ש'לא בשמים היא', לפי דברי החת"ס בתשובה שחלוק אליהו המתגלה בנשמתו שאז נאמר עליו 'לא בשמים היא' מאליהו המתגלה בגופו הזך שהוא מגדולי חכמי ישראל והוא יתרץ קושיות ואיבעיות. אך אין זו תשובה מספקת כלל. שהחת"ס לא בא אלא לישב איך אליהו יעמיד ב"ד הגדול על ישראל לעת"ל בב"א, ודבריו בזה אמיתיים ומיושבים. אמנם לגבי מנהגי האר"י, אפילו נימא שבא אליהו בגופו ממש ואמר לאריז"ל שיש להניח תפילין דר"ת יחד עם תפילין דרש"י אין שומעין לו, שכבר נהגו העם ברש"י. אמנם האמת יורה דרכו, כי אע"פ שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ולא בשמים היא, אין זה כי אם בפירושי התורה ובהוצאת ענפי המצוות ב"ג מידות שהתורה נדרשת בהם. שעליהם נצטוינו (דברים יז) 'כי יפלא ממך דבר בין דין לדין וגו' וקמת ועלית וכו' ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט וגו' על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל' ובא הפירוש לרמב"ם בהל' ממרים פ"א ה"ב ז"ל, על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיוורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש.

אך להודיע דרכי ה' והנהגתו בעולם, אדרבה, זהו עיקר תפקידו של הנביא². וזה לשון רמח"ל בהקדמתו למאמר הויכוח:

2 וכמש"כ הרמב"ם פ"ז מה' יסוה"ת ה"ז, הנביא אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד להרחיב לבו ולהוסיף דעתו וכו' ואפשר שישולח לעם מעמי הארץ או לאנשי עיר או ממלכה לבונן אותם או להודיעם מה יעשו. ובאמת זהו דבר מבואר מתוך ספרי הנבואה עצמם, שנבואות רבות אינם אלא להודיע דרכי ה' וסדרי המרכבה. גם כשתדוק בלשון המקרא תראה שהוא כן. והרבה יש להאריך בזה אך אכ"מ.

אבל כשרצה הקב"ה להקריב אליו אומתו החביבה לו מאד הנה קרע את השמים וגלה להם את מסתורין שלו (במעמד הר סיני) עד שידעו כולם ונתברר להם באמת שכל ההנהגה של התחתונים בכל הפרטות שאפשר לחשוב אינה אלא ביד השכינה ואין לך דבר קטן בעולם שאין עומדים עליו כמה ענינים רמים וגבוהים מאד ואז ידעו והבינו כל סוד הבריאה על מה נברא כל העולם ועל מה עומד ועל איזה דרך מתנהג ומה אחרית כל אלה הדברים וידעו עומק עצתו ית"ש והנבראים הגדולים שברא לכבודו וגם ראו איך בני העולם הזה הולכים בחשך והאמת נסתר מעיניהם ואיך הניח הקב"ה בעולם הזה המכשלות את הרשעים כי מפני שהוא נסתר מבני העולם הזה נתן רשות לשטן לשוט בארץ ולהתהלך בה ולעשות ולפתות לב בני אדם בכמה מיני מרמה וכזב שלב האדם נפתה אחריהם וטועה בכמה טעויות וחושב שהעולם אינו הולך אלא על פי הטבע הזה שנראה לעינים. וכו' ¹²³⁴⁵⁶⁷

ועוד, משם זכו להעמיד נביאים שיחדשו בהם ידיעה הזאת תמיד. ובכל זמן הנביאים היתה הידיעה הזאת רווחת בישראל בפי הכל וכמ"ש בזהר ס' ויקרא מה בין דרין קדמאין לדרין בתראין וכו' עיי"ש. כי זה חלק ישראל מה' זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי לעמוד בסודו ולדעת גודל מעשיו הנעשים על פי רוב חכמתו הנפלאה. ואליהו הנביא אשר הוכן יותר מכל הנביאים אל הענין הזה הוא אשר נשלח מן השמים אל מי שזכה לזה, כהראב"ד והאר"י הגר"א והרמח"ל³, והודיעם כל הדברים האלו הן הם סתרי הנהגת הי"ת בעולמו וכל סדרי מעשה בראשית ומעשה מרכבה.

בגילוי אליהו, ואף ביתר מדרגות רוח"ק, לא תתכן טעות (חוץ ממדרגת מגיד שהוא מלאך הנעשה מן המצוות וכמו שהיה לב"י, עי' שערי קדושה ח"ג ש"ז). ובעניני חכמת האמת לא תתכן מחלוקת, כדאיתא כמה וכמה פעמים בזהר ובתיקונים. וכמש"כ הגרי"א ח"ב בס' מגן וצינה הועתקו חלקם בגוף המאמר (ע' תרט) זה לשונו,

כי לא מצינו על שרשי ויסודות חכמה זו לחכמי האמת, בענייני הספירות ופעולותיהם וגדריהם ובניינם ובנין השתלשלותם והשתלשלות סדרי העולמות זה תחת זה וכל עניני פעולתם וסדרי מצב המלאכים ומשרתים שבג' עלמין ב"ע, לא מצינו שום חולק ושום הבדל בין חכמיהם. ואם מצינו בדברי המקובלים שאחרי הרמב"ן שנראים כחולקים בקצת מן הקצת מהדברים אינו אלא במה שלא ירדו לעומק דברי הראשונים ולא היה להם חכמה זו בקבלה כי אם מה שקראו וראו בספרי הראשונים ולא ירדו לעומקם, והתחילו לחקור בשכלם לבד, בזה נפלה המחלוקת. כמו שהקדמנו שכל דבר הנשוא על שכל האנושי איננו מוסכם. עיי"ש.

3 וכתב הרח"ו בס' שערי קדושה ח"ג ש"ז כי ד' מדרגות יש ברוה"ק ומעלת גילוי אליהו היא מדרגה תחתונה מגילוי נשמות צדיקים קדמונים. (לרמח"ל נגלו אדה"ר וחנוך אברהם אבינו ומרע"ה אליהו ורב המנונא, הובאו דבריהם לרוב בתיקונים חדשים). ובלא ספק שהיה האר"י משיג גילוי נשמות, שאף הגר"א ורמח"ל השיגו זה. (הגר"א כתב בכ"מ בשם יעקב אבינו) אך לצטט כזו שטות שיש כאלו שהעלו את דרגת האר"י למעלה מנבואה' (ע' תרז) ולדון בזה (הערה 20) איז זה אלא דברי תימה.